

УДК 821.161.2

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ ТА ОБРАЗІВ У РОМАНІ «МАРУСЯ ЧУРАЙ» ЛІНИ КОСТЕНКО

Гриньків О.В., викладач

*Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна, 112, м. Одеса, Україна*

geran.s@yandex.ua

Стаття присвячена осмисленню образів історичних постатей на тлі подій часів козаччини та з'ясуванню відповідності реальних історичних подій із описаними в контекстуальній площині авторського твору. Актуальність дослідження викликана потребою глибшого усвідомлення ролі козацтва в розвитку українського суспільства.

Ключові слова: інтертекст, історична постать, історичні події, козаччина, пісня.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ И ОБРАЗОВ В РОМАНЕ «МАРУСЯ ЧУРАЙ» ЛИНЫ КОСТЕНКО

Грын'ків О.В., преподаватель

*Одесская национальная академия пищевых технологий
ул. Канатная, 112, г. Одесса, Украина*

Статья посвящена осмыслению образов исторических фигур на фоне событий времён казачества и выяснению соответствия реальных исторических событий с описанными в контекстуальной плоскости авторского произведения. Актуальность исследования вызвана необходимостью более глубокого осмысления роли казачества в развитии украинского общества.

Ключевые слова: интертекст, историческая фигура, исторические события, казачество, песня.

ARTISTIC MODELING OF HISTORICAL EVENTS AND IMAGES IN THE NOVEL «MARUSJA CHURAJ» BY LINA KOSTENKO

Gryn'kiv O.V., teacher

*Odessa National Academy of Food Technologies
Kanatnaja str., 112, Odesa, Ukraine*

The article is sanctified to the comprehension of characters of historical figures on a background the events of times of the Cossacks and finding out of accordance of the real historical events with described in the contextual plane of authorial work. Research actuality is caused by the requirement of deeper realization of role of the Cossacks in development of Ukrainian society.

The Central character of work is a girl with a poetic gift that she realized in a singing work. One of main reasons of novel is value poetic, an in particular song, work in life of people, and also role and value of writing sights for maintenance of historical memory of people.

Lina Kostenko marks the problems of absence the writing sources of many stages of history of becoming and development of Ukrainian society that whenever are results in inaccuracies of interpretation different historical facts and the role of some historical persons in the struggle of Ukrainian society for independence and distinctive. Historical intertekst in a novel "Marusya Churay" of Lina Kostenko is various and many-sided.

Large significance the author of work gives the historical events of cossacks period and its heroes, paying regard to recipient importance of scientific researches about those events and their participants and reports of historical faktazhu into consideration of cossack descendants for the maintainance of historical memory, which is important subsoil for subsequent development of Ukrainian society and re-erecting of the state. It is marked in a novel also on meaningfulness of poetic word and writing artefaktivs for enriching of national spirit and development of human society. This problem is lighted not yet enough up in scientific labours and expects the researchers.

Keywords: intertext, historical figure, historical events, the Cossacks, song.

Інтертекст – явище настільки багатогранне й багатовимірне, що, незважаючи на значне зацікавлення ним із боку дослідників різних шкіл та напрямів (літературознавців,

семіотиків, структуралістів, постструктуралістів та ін.), до сьогодні залишається актуальним і не до кінця вивченим. До інтертекстуальних різновидів належать будь-які запозичення, як-от: дослівне цитування, переспів, інтермедіальність, паратекстуальні зв'язки, жанровий інтертекст, мандрівні сюжети, традиційні образи тощо. Оспівування історичних подій у художньому творі та змалювання історичних постатей у художній інтерпретації автора також віднесемо до інтертексту. Незважаючи на те, що проблеми інтертекстуальних сходжень розглядали ряд дослідників у дисертаційних роботах (Ганна Віват «Концепція множинності інтертекстуального дискурсу у творчості поетів-дисидентів (І. Калинець, М. Руденко, І. Світличний, В. Стус)» [1]; Тамара Николук «Інтелектуальний інтертекст Докії Гуменної» [5]; Інна Пономаренко «Художня своєрідність поезії Ліни Костенко (інтертекстуальність і феномен агону)» [6]; Мар'яна Шаповал «Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми» [7] та ін.), проблема не є вичерпаною і потребує ретельного доопрацювання.

Метою цієї роботи є студювання історичного інтертексту у творчості Ліни Костенко, оприявленою через змалювання історичних постатей на тлі подій часів козаччини. Поставлена мета передбачає вирішення низки завдань:

- проаналізувати особливості функціонування історичного інтертексту в романі Ліни Костенко «Маруся Чурай»;
- висвітлити різноплановість та різновимірність історичних подій та образів в обговорюваному творі;
- виявити та з'ясувати відповідність реальних історичних подій із описаними в контекстуальній площині авторського твору.

Ще до сьогодні в літературі точаться суперечки щодо постаті легендарної піснетворки Марусі Чурай. Одні дослідники вважають, що це історична особа, авторка багатьох відомих українських пісень, що їх здебільшого визначають як народні, інші – твердять, що Маруся Чурай є витвором народної фантазії, дівчиною-легендою. Ні підтвердити, ані спростувати будь-які твердження щодо цього питання не буде можливості доти, доки не віднайдуться хоч якісь документи. Однак Ліна Костенко так яскраво змалювала цей образ в історичному романі «Маруся Чурай», що читачеві хочеться вірити в існування його прототипу, дівчини з крилатою душею та великим поетичним даром, який вона зреалізувала в піснях, що крізь віки дійшли до нас, сучасних українців. «Судячи з пісень, які їй приписують, ця дівчина була народжена для любові, але не зазнала її радощів і всі свої надії, все своє любляче серце по краплі сточила в неперевершені рядки, що й зараз бентежно озиваються в наших серцях і вражають нас глибиною і щирістю висловленого в них почуття, довершеністю форми, чарівністю мелодій...» [3, с. 7].

Крім того, у мандрівний сюжет, який виник з пісні «Ой не ходи, Грицю...», приписуваній Марусі Чурай, на відміну від інших авторів, що скористалися сюжетом (Ольга Кобилянська «В неділю рано зілля копала»; Михайло Старицький «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»; Володимир Самійленко «Чураївна» та ін.), Ліна Костенко вплела історичні події, змальовуючи при цьому історичні постаті часів козаччини періоду гетьманування Богдана Хмельницького, яскраво охарактеризувавши й цю історичну постать.

Серед відомих козацьких ватажків у романі згадано Северина Наливайка, отамана Гука, Леська Черкеса, який пізніше брав участь у повстанні, що відбулося під проводом Степана Разіна, і називався Леськом Хромим:

(Вони з Леськом бували в битвах разом.
Лесько утне ще штуку не одну.
Він потім стане побратимом Разіна –
Леськом Хромим. Загине на Дону) [4, с. 26].

Зображено в романі й багатьох інших історичних героїв періоду козаччини: Гордія Чурая, Павлюка, Мартина Пушкаря. Подекуди поетеса, згадуючи імена історичних постатей, описує їхні подвиги, зокрема те, яких смертних мук їм довелося зазнати у боротьбі за волю України, як-от :

Чутки ходили, що Павлюк не виждав,
 Що ті Кумейки – то кривавий сніг.
 Що хто там здався, тільки той і вижив.
 А батько наш, він здатися не міг.
 Він гордий був, Гордієм він і звався.
 Він лицар був, дарма що постоли.
 Стояв на смерть. Ніколи не здавався.
 Йому скрутили руки і здали.
 Що з Павлюка, живого, шкіру здерли.
 Що з ним взяли ще четверо старшин.
 Що проти того, як вони умерли,
 І Суд Страшний не здасться вже страшним! [4, с. 39].

Або:

І встав Пушкар. Обвів людей очима.

 Ще не старий. І славу мав, і силу.
 (Про нього потім думу іскладуть.
 Мине сім літ – і голову цю сиву
 Виговському на списі подадуть) [4, с. 26].

Згадано поетесою й про Івана Іскру та його батька Якова Остряницю, які теж загинули в боях за Україну:

Підвівся Іскра, полковий обозний,
 син Остряниці Якова, Іван.
 (Загине теж, в бою заживши слави,
 в недовгій часі після Пушкаря,
 вертаючи до попелу Полтави
 з посольства до московського царя) [4, с. 27].

У контексті твору перелічено знамениті історичні події часів козаччини: великі битви, що відбувалися в населених пунктах або біля них, зокрема – сумнозвісну битву під Берестечком, яка закінчилася страшною поразкою козацького війська, а також битви під Зборовом, під Пилявою, під Дубно:

Вночі я втік. Лишатись було згубно.
 Зубами якось руки розв'язав.
 А тих усіх три тисячі під Дубно
 Ярема-князь убити наказав [4, с. 61].

Лубни згадано як столицю зрадника власного народу князя Яреми (Єремії) Вишневецького, препоганого внука славного прадіда Байди Вишневецького. Цікавим різновидом інтертексту тут є переспів думи про Байду, де авторкою зміщено часові

площини і зображено уявну зустріч прадіда-героя з правнуком-зрадником, якого ганебний потомок зрадив вдруге, чим і підкреслено гіркоту зради рідної людини:

Каже Байда, Байда Вишневецький:
 – Краще б мене вішав ще раз цар турецький!
 Висіти на палі то іще не мука,
 Як тепер дивитись на такого внука!.. [4, с. 100].

Прикметним є епізод у романі, де в порівнянні насиченості звитяжних історичних подій авторкою подано два топоніми, міста Трою і Київ. У тім епізоді авторка твору наголошує на інертності українських письменних людей, журячи їх за відсутність детальних описів звитяжних подій, якими рясніла земля Українська:

Усі віки ми чуєм брязкіт зброї,
 були боги у нас і були герої,
 який нас ворог тільки не терзав!
 Але говорять: «Як руїни Трої».
 Про Київ так ніхто ще не сказав [4, с. 102].

У контексті цієї проблеми авторка згадує й Нестора Літописця та Нестора Некнижного, наголошуючи на важливості письмових свідчень для збереження історичної пам'яті про ті звитяжні історичні події, що відбувалися на теренах України протягом століть.

Перелічує авторка не лише міста та села, де доводилося приймати бої козакам-героям. Наявні в романі й топоніми на визначення водойм та річок, на берегах яких відбувалися баталії (Іква, Ірпінь, Солониця тощо):

Там відступало військо Остряниці.
 Тут села збив копитами Кончак.
 А у долині річки Солониці
 слізьми покути висох солончак.
 Он бачиш, хрест, і та пташина зграйка,
 і та вже річка висохла на чверть, –
 оце отут скрутили Наливайка
 і віддали на мученицьку смерть [4, с. 95].

Змальовує Ліна Костенко й тогочасних ворогів України (Потоцького, Януша Радзивілла), їхню жорстокість і підлість:

Коли земля здригнулась від копит,
 назустріч Радзивілли вийшов Тризна
 печерський пресвятий архимандрит.
 І так звернувся, сивий та уклінний:
 – Короні польській брат одноколінний!
 Ось ключ від міста. Ми відкриєм брами.
 Іди. Заходь. Та тільки пощади
 священне місто і священні храми.
 І він ввійшов, литовський князь, сюди.
 Як ніж у спину. А Потоцький – в груди.
 Богдан між ними, як між двох вогнів.
 Що тут було! Розказували люди –
 три дні, три ночі Київ пломенів! [4, с. 111].

Тут ідеться про сумнозвісну поразку війська козацького 1651 року і захоплення Києва литовським князем Янушем Радзивіллою, який жорстоко розправився з його жителями.

Івана Виговського авторка твору змалювала з історичною правдивістю та біографічною відповідністю, показавши його і як особистого писаря Богдана Хмельницького, який викупив його з турецького полону, і як зрадника інтересів козацької держави та жорстокого ката в придушенні козацького повстання, що заручився допомогою Москви.

Багато історичних подій та героїв зображено у творі, а все ж наскрізним мотивом роману є пісня, а центральним його образом – піснетворка Маруся Чурай, оскільки значення пісні для духовного розвитку людини важко переоцінити:

Я, може, божевільним тут здаюся.
 Ми з вами люди різного коша.
 Ця дівчина не просто так, Маруся.
 Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.
 Коли в похід виходила батава –
 її піснями плакала Полтава.
 Що нам потрібно було на війні?
 Шаблі, знамена і її пісні [4, с. 28].

Отже, історичний інтертекст у романі «Маруся Чурай» Ліни Костенко є різноплановим і багатогранним. Великого значення авторка твору надає історичним подіям періоду козаччини та його героям, звертаючи увагу реципієнта на важливість наукових досліджень про ті події та їхніх учасників і донесення історичного фактажу до відомих козацьких нащадків для збереження історичної пам'яті, яка є важливим підґрунтям для подальшого розвитку українського суспільства та розбудови держави. Наголошено в романі також на значущості поетичного слова та письмових артефактів для збагачення національного духу та розвитку людського суспільства. Ця проблема ще недостатньо висвітлена в наукових працях і чекає на своїх дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віват Г. І. Концепція множинності інтертекстуального дискурсу у творчості поетів-дисидентів (І. Калинець, М. Руденко, І. Світличний, В. Стус) : дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.01.01 / Г. Віват. – Київ, 2011. – 392 с.
2. Віват Г. І. Лірика дисидентів в інтертекстуальному полі множинності : монографія / Ганна Віват. – Одеса : ВМВ, 2010. – 368 с.
3. Дівчина з легенди Маруся Чурай / Упорядн. Леонід Кауфман – К. : Дніпро, 1974. – 108 с.
4. Костенко Л. В. Маруся Чурай / Ліна Костенко, Олександр Олесь, Василь Симоненко, Василь Стус. – К. : Наук. думка, 1999. – 272 с.
5. Николіук Т. В. Інтелектуальний інтертекст Докії Гуменної : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Николіук Т. – Луцьк, 2009. – 204 с.
6. Пономаренко І. В. Художня своєрідність поезії Ліни Костенко (інтертекстуальність і феномен агону) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / І. Пономаренко. – Київ, 2005. – 20 с.
7. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми : монографія / Мар'яна Шаповал. – К. : Автограф, 2009. – 352 с.

REFERENCES

1. Vivat, G. I. (2001), "Conception of plurality intertekstualnomu diskursu in creative work poet-dissidents (I. Kalinetc, M. Rudenko, I. Svitlichnyj and V. Stus)", Thesis abstract for Cand. Sc. (Philological), 10.01.01, Kyiv, Ukraine.
2. Vivat, G. I. (2010), *Lirika disidentiv v intertekstualnomu poli mnojinnosti: monografiya* [Lyric poetry of dissidents in the intertekstualnomu field of multiplicity monograph], VMV, Odesa, Ukraine.
3. *Divchina z legendi Marusya Churai* [Girl from legend Marusia Churaj]. (1974), Mahager Leonid Kaufman, Dnipro, Kyiv, Ukraine.
4. Kostenko, L. V. (1999), *Marusya Churai* [Marusia Churaj], / Lina Kostenko, Oleksandr Oles, Vasyl Simonenko and Vasyl Stus. Sciences. idea, Kyiv, Ukraine.
5. Nikoljuk, T. V. (2009), *Intelektualnii intertekst Dokii Gumennoi* [Intellectual intertext of Dokie Humenne] Thesis abstract for Cand. Sc. (Philological), 10.01.01, Lutsk, Ukraine.
6. Ponomarenko, I. V. (2005), *Hudojnya svoeridnist poezii Lini Kostenko (Intertekstualnist i fenomen aronu)* [Khudozhnya originality of poetry of Lini Kostenko (intertekstual'nist' and the phenomenon agonie line)], Thesis abstract for Cand. Sc. (Philological), 10.01.01, Kyiv, Ukraine.
7. Shapoval, M. (2009), *Intertekst u svitli rampi: mijtekstovi ta mijsub'ektni relyacii ukrainskoi dramy: monografiya* [Intertekst is in light footlights: intertext and intersubject relyacii of Ukrainian drama: monograph], Autograph, Kyiv, Ukraine.

УДК 821.161.2

КОНЦЕПЦІЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРІЇ В МЕТАЖАНРОВИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ЛІТОПИС САМОВИДЦІВ»)

Даниліна О.В., к. філол. н., докторант

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Україна

heledana@gmail.com

У статті розглянуто книгу "Літопис самовидців" у контексті концепції сучасної історії. Наголошено на необхідності залучення й визначення нових жанрів і форм опису історичних подій. Зроблено висновок про належність аналізованої книги до метажанрових текстів із виразним автобіографічним підґрунтям.

Основою видання є пост у мережі Фейсбук, спочатку в електронному, згодом у друкованому вигляді, який ми кваліфікуємо як сучасний метажанровий варіант автобіографії.

Ключові слова: документалістика, автобіографія, метажанр, історія, пост у мережі Фейсбук.

КОНЦЕПЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ В МЕТАЖАНРОВЫХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ «ЛЕТОПИСЬ ОЧЕВИДЦЕВ»)

Данилина Е.В.

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

пл. Гоголя, 1, г. Старобельск, Украина

В статье рассмотрено книгу "Летопись очевидцев" в контексте концепции современной истории. Отмечена необходимость привлечения и определения новых жанров и форм описания исторических событий. Сделан вывод о принадлежности рассматриваемой книги к метажанровым текстам с выразительным автобиографическим акцентом. Основой издания является пост в сети Фейсбук, сначала в электронном, затем в печатном виде, который мы квалифицируем как современный метажанровый вариант автобиографии.

Ключевые слова: документалистика, автобиография, метажанр, история, пост в сети Фейсбук.